

Tyst, jag kan inte tänka!

Uppropet är hämtat ur GP 3 juli 2010. På några ställen har jag kursiverat. Numrering som hänvisar till mina kommentarer har införts. Här och var har jag infogat huvudrubriker. Inga förändringar i grundtexten har gjorts i övrigt. Rubriken " Tyst, jag kan inte tänka!" är min.

Mats Wahl mars 2013

Tjugotre psykologer slår i ett upprop larm till stadens styrande politiker om förhållandena som råder i Göteborgs skolor och förskolor. Syftet är att lyfta frågan så att nödvändiga resurser tillförs.

En lägesbeskrivning

Skolpsykologen ombeds komma ut en förmiddag och observera en förskoleklass där pedagogerna tycker att *flera av barnen, framförallt pojkarna, visar olika former av koncentrations - och samspelssvårigheter*. ¹ Det kan yttra sig som svårigheter att sitta still och vara tyst under samlingar, svårt att komma igång och arbeta med uppgifter, konflikter med klasskompisar både inomhus och på rasterna.

Psykologen deltar först vid en svenskagenomgång i helklass. Klassen består av 28 barn. Genomgången varar i knappt tio minuter, en pedagog visar på en tavla hur man kan färglägga olika bokstäver, var och en med sin egen färg. En annan pedagog sitter ute i barngruppen, nära de barn man vet har svårt att koncentrera sig. Psykologen har själv svårt att hänga med i vad pedagogen förklarar på grund av *den stora oron i gruppen*. ²

Det händer hela tiden något bland barnen som drar fokus till sig och bryter uppmärksamheten på läraren. Barnen ska sedan få arbeta själva med uppgifter kring det läraren gått igenom. De delas upp i halvklass i varsitt rum, en lärare finns i varje grupp.

Ljudnivån är så hög att *psykologen börjar få ont i huvudet*. ³ Pedagogen påminner om att sänka rösten, men det är tydligt att flera barn inte verkar registrera vad hon säger. Efter ett par minuter har ett antal barn rest sig och börjat röra sig i rummet. De strosar omkring, ställer sig intill andra som sitter och jobbar och börjar prata med dem eller pillar på saker i hyllorna.

Pedagogen försöker lugnt och varsamt återföra dem till sina platser, men hinner helt klart inte med innan det rör sig någon annanstans istället. Psykologen

noterar att flera av de barn som sitter och arbetar ser frustrerade ut. Plötsligt utbrister en pojke högt och argt: *TYST! Jag kan inte tänka!*⁴ Det försvinner i den höga ljudnivån och får ingen större effekt. *Psykologen hinner se ett antal liknande reaktioner under den tid hon är kvar i klassen den dagen.*⁵ Då hon pratar med pedagogerna säger de att detta är *som det brukar vara.*⁶ De berättar också att utöver de oroliga pojkar de i första hand bett om hjälp med, är de bekymrade över *ett antal barn som inte stör men som ofta klagar över huvudvärk och som blir allt mindre aktiva i undervisningssituationen.*⁷ När psykologen går därifrån *känns det som en lättnad att komma ut i tystnaden.*⁸ Hon är upprörd över klassens arbetsmiljö och tänker att om hennes egna barn hade det så här i skolan skulle hon ha ont i magen när hon lämnade dem på morgonen.

Psykologernas verksamhet och psykologernas analys

Som psykologer i förskola och skola bistår vi barn, föräldrar, personal och rektorer inom ramen för skolans uppdrag. Det arbete vi gör tillsammans med skola och *familjer*⁹ upplevs i högsta grad meningsfullt och ofta tillfredsställande. Samtidigt möts vi ständigt av argument som hänvisar till bristande resurser.

Exemplen är alltför många på barn som varken får det pedagogiska eller känslomässiga stöd de behöver, på grupper som saknar arbetsro och på elever som dagligen blir utsatta för kränkningar och mobbing. Ansvar att fördela och utnyttja befintliga resurser läggs på *kompetenta*¹⁰ och ambitiösa individer som gör sitt yttersta. Vi möter rektorer, vars arbete präglas av att arbetsuppgifternas mängd och omfattning är för hög.

Rektorer sitter klämda i en roll med stort ansvar och liten makt att påverka resurstilldelningen. Vi möter lärare som tänjer sig bortom bristningsgränsen för att hantera sitt uppdrag. Pedagoger får i många fall allt större barngrupper och allt mindre tid till planering, samordning och reflektion.

*I förskola och skola vänjer sig personal sakta vid en allt sämre arbetsmiljö.*¹¹ Man vill inte klaga och det är ingen idé att vara kritisk för det finns inga pengar. Man vill inte misslyckas och man försöker i det längsta vara lojal till *ett system som på sikt fungerar nedbrytande för både vuxna och barn.*¹²

Psykologernas slutsatser utifrån erfarenhet och utbildning

*Långvarig stress hos vuxna minskar bland annat förmågan till tolerans, tålmod och empati, vilket naturligtvis även drabbar barnen.*¹³

I dag präglas hela enheter av stressymtom på grund av vuxnas överhängande känslor av otillräcklighet och maktlöshet, *känslor som i slutändan också förs över på många av barnen.*¹⁴

Det innebär att många barn tillbringar tusentals timmar i en verksamhet som på alla nivåer genomsyras av en organisatorisk stress på grund av brist på tid, brist på personal, brist på lokaler och *brist*¹⁵ på material.

Resultatet blir att vi möter barn som tar konkret skada av att vistas i en miljö som inte klarar av att tillgodose deras behov. Rapporter visar på elevers psykiska ohälsa och på senare tid har allt fler föräldrar signalerat i media om oacceptabla situationer som råder på olika håll. *Dock är det förhållandevis få föräldrar som orkar stå ut med tanken på att deras barn skulle tillbringa större delen av sin vakna tid på en plats där de inte får det stöd de behöver för att må bra.*¹⁶

Vem kan man lita på - till vem skall man vända sig?

Ett annat skäl till utebliven kritik mot förskola och skola bottnar i frågan vem man ska rikta sig till. Som förälder drar man sig för att påtala brister för personal som man redan vet kämpar med underbemanning och allt för stora grupper. Dessutom kan det finnas en rädsla hos föräldrar att stöta sig med förskola och skola och kanske därmed riskera negativa följder för barnet.

*Därför, tror vi, fortsätter vi i samhället att undvika att påtala barnens situation i förskola och skola.*¹⁷ När ett barn far illa i en familj har alla yrkesverksamma personer kring barnet en skyldighet att anmäla sin oro till Socialtjänsten. Detta gör vi ofta och med självklarhet. I sjukvården finns Lex Maria för att anmäla brister som medför risker för patienternas säkerhet.

*Vart ska vi vända oss med vår oro när vi ser att barn far illa i förskola och skola?*¹⁸ När *resurserna inte möter barnens behov,*¹⁸ när barns grundläggande behov av att vara i relation till trygga vuxna inte kan tillgodoses?

Som psykologer i förskola och skola känner vi ett stort ansvar för att lyfta fram barnets perspektiv och peka på allvaret i barnens situation genom att berätta vad vi ser och vad vi vet om konsekvenserna. *Det finns förstås också många barn som mår bra i nämnda verksamheter, men vi har valt att belysa de omständigheter som vi inte tycker fungerar i enlighet med barnkonventionen tillika de lagar och riktlinjer som styr skolans uppdrag.*¹⁹

Vi ser att förskola och skola har svårigheter att klara sitt uppdrag, som ett resultat av att samhället under lång tid har nedprioriterat dessa verksamheter genom otillräckliga satsningar som helt negligerar den kunskap vi idag har om barns behov.

Barns behov

Utöver mat, skydd och fysisk omvårdnad behöver barn också mänsklig kontakt och hjälp att känna sig trygga för att utvecklas normalt. Det är i relation till trygga vuxna som grunderna för känslomässig reglering, impuls kontroll, empati och social kompetens utvecklas. Små barn behöver ha få kontaktytor och stabila relationer för att kunna utveckla språk, självförtroende och självkänsla, vilket i sin tur utgör grunden för all fortsatt inläring. Barn som inte får tillräcklig spegling, bekräftelse och vägledning under sina första levnadsår får bestående och oåterkalleliga psykosomatiska skador.

Långvarig utebliven eller inadekvat respons på barnets signaler leder till otrygghet och därmed stress och förhöjda kortisolhalter. När kortisolet ökar, hämmas samtidigt immunförsvar, avslappningsförmåga samt kognitiv, emotionell och social utveckling. För de mindre barnen kan förhöjda kortisolhalter leda till permanenta skador som omintetgör möjligheter till normal utveckling.

Äldre barn (förutsatt att de har en stabil grundtrygghet) har större chans att återhämta sig och återuppta sin utveckling när kortisolet sjunker. Trygghet – motsatsen till stress – är en förutsättning för lek, lärande och all utveckling hos barnen! Detta är etablerad kunskap idag, en kunskap som vi har ansvar för att tillämpa i både små och större barns vardag.

Vad skolan inte lever upp till

Personaltätheten i förskolan och skolan har enligt SCB de senaste åren sjunkit betydligt mer än vad elevtalen motiverar. I Skolverkets allmänna råd för kvalitet i förskolan står det att de yngsta barnen ... " är beroende av täta och stabila vuxenkontakter som de kan knyta an till." Om de yngsta barnen utsätts för alltför många relationer uppstår stress vilket i sin tur kan påverka deras inlärningsförmåga långt upp i åldrarna. Det är därför nödvändigt att grupper, där flertalet av barnen är under tre år, är mindre än grupper med äldre barn.

Hälften av alla förskolegrupper är idag större än Skolverkets riktmärke för gruppstorlek, som är 15 barn på tre heltidstjänster (siffran gäller för äldre barn). I ett samhälle där merparten av alla barn börjar i förskolan före två års ålder måste vi ha en förskola som kan tillgodose små barns behov av trygghet och anknytning! En trygg anknytning i förskolan kan dessutom *kompensera*²⁰ för en otrygg anknytning hemma. Varför efterföljs inte Skolverkets rekommendation?

Myndigheten för skolutveckling har gjort kartläggningar över det faktum att elever i skolan i behov av särskilt stöd inte får tillräckligt med stöd. Man vet att tusen och åter tusen av Sveriges skolungdomar varje dag går till en skola där det stöd, som professionella vuxna har konstaterat att de behöver, inte finns. I elevhälsoteamen kartläggs och utreds svårigheter nogsamt, men när det sedan kommer till att sätta in *åtgärder*²¹ för att kompensera för svårigheterna är skolan

oroväckande begränsad. Åtgärderna bestäms snarare av vilka resurser som finns att tillgå än av pedagogiska och psykologiska bedömningar.

Alltför ofta tvingas rektor prioritera bland de elever som är i behov. Stöd tas från en elev som tidigare bedömts vara i behov till en annan som har mer akuta eller större behov. *Rektorerna uppmanas av sina chefer att tänka kreativt kring sina resurser, och i nästa led är det läraren som blir lämnad i att tillgodose de mest skiftande behov hos eleverna i ett till synes omöjligt uppdrag.* ²²

Ofta skjuts problemet nedåt ²³ och hamnar alltför ofta hos den enskilde eleven som inte når målen och i förlängningen får färre valmöjligheter inför vuxenlivet. I grundskoleförordningen står att läsa att om en elev uppvisar sådana svårigheter att hans eller hennes möjligheter att nå målen för utbildningen äventyras, skall särskilt stöd erbjudas. Man menar att dessa föreskrifter ska anses som ovillkorliga. De är ovillkorliga men ovillkorligen bryter skolan mot föreskrifterna dagligen. Hur är detta möjligt?

Enligt Skollagen 1 kap 2 § ska skolan inte enbart ge eleverna kunskaper och färdigheter, utan även ... *i samarbete med hemmen,* ²⁴ främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. Ur samhällets perspektiv är de sociala målen minst lika viktiga som de kunskapsmässiga. Klarar vi av socialiseringsuppdraget idag? Vårt svar är nej! När resurserna tryter tenderar fokus att hamna på kunskapsmålen snarare än de sociala.

Kanske beror detta på att kunskapsmålen utvärderas mer konkret i form av nationella prov och betyg, och att brister därför blir svårare att blunda för. När grupperna är för stora och de vuxna är för få och stressade i sitt uppdrag, misslyckas skolan med att leva upp till de sociala mål som stipuleras enligt Skollagen.

Vad vi vet om konsekvenserna

Barn som får sina behov tillgodosedda har större möjligheter att klara av skolans och därefter samhällets krav. *Det vi ser i dagens skola är en växande grupp elever som inte klarar kraven eller når målen, ofta beroende på sämre utvecklad förmåga till just känslomässig reglering, impuls kontroll, empati och social kompetens,* ²⁵ vilket grundläggs i relation till trygga vuxna under småbarnsåren.

Dessa barn är mer stresskänsliga och mindre toleranta för ostrukturerade situationer och de högstimulerande miljöer som stora barngrupper innebär. *Dessa barn får ofta en diagnos, och därmed riktas fokus på det enskilda barnets svårigheter snarare än på omgivningens oförmåga* ²⁶ att bemöta barnet liksom samhällets nonchalans inför barns behov och den kunskap som finns om dem.

Barns psykiska hälsa påverkar deras möjligheter att prestera i skolan, och deras psykiska hälsa påverkas av deras prestationer. Tendensen resulterar sålunda i en negativ spiral som fortsätter genom hela skolgången om den inte bryts. De barn som inte klarar skolans krav är tyvärr ofta samma personer som senare kostar samhället stora pengar i form av socialbidrag, sjukersättning, polisiära insatser, rättsliga åtgärder, kriminalvård och psykiatri. *Dessa personer löper dessutom högre risk att få svårigheter att förse sina egna barn med tillräckligt goda förutsättningar för att utveckla förmågan till känslomässig reglering, impulskontroll, empati och social kompetens.*²⁷

Trots kännedom om detta finns idag en tendens att lägga ned små skolor till förmån för större skolor med större klasser och stökigare miljöer. Vi vet att samhället gör stora långsiktiga vinster genom att satsa på förebyggande arbete och tidiga insatser – så vad är det för system som ändå får oss att konsekvent låta lågkonjunkturer och ekonomiska kriser drabba samhällets mest sårbara grupp?

Den negativa utveckling vi beskriver är ingen tillfällighet, utan resultatet av en nedrustning som pågått i decennier, där barn och arbete med barn successivt har nedprioriterats både ekonomiskt och statusmässigt. Vår syn på förskolan och skolan samt dess uppdrag behöver förändras radikalt, och samhällets resurser fördelas därefter.

Vad som behövs

- * Vi vill att Skolverkets riktlinjer för gruppstorlekar efterlevs, då särskilt små barn inte klarar allt för många kontakter.
- * Vi vill att Skolverkets riktlinjer för personaltäthet efterlevs så att barns behov av bekräftelse, pedagogiskt stöd och vuxen vägledning tillgodoses.
- * Vi vill att stora satsningar görs för att kompensera den skada som skett till följd av den långvariga underprioritering som förskola och skola utsatts för.
- * Vi vill att det i varje elevhälsoteam ingår psykolog, kurator, skolsköterska och specialpedagog.²⁸
- * Vi vill att särskilda resurser avsätts för att elevhälsoteamen ska garanteras utrymme att, i enlighet med Skollagens föreskrifter arbeta förebyggande, vilket forskning också visar är det som hjälper flest barn i ett långsiktigt perspektiv.
- * Vi vill att barns trygghet, utveckling och psykiska hälsa aktivt prioriteras i form av ekonomiska förutsättningar att anpassa verksamheten efter barnens faktiska behov.
- * Vi vill att förskola och skola ska ges de resurser som faktiskt krävs för att kunna ge varje enskilt barn optimala förutsättningar att klara skolans mål – de sociala målen såväl som de kunskapsmässiga.

* Slutligen vill vi också att det i skolan, såsom det finns inom vård och äldreomsorg, ska finnas en generell anmälningsplikt för personalen vad gäller rådande missförhållanden.

MATS WAHLS KOMMENTARER

1 Det presenterade skälet till att lärarna söker psykologhjälp är " att flera av barnen, framförallt pojkarna, visar olika former av koncentrations - och samspelssvårigheter." Det den besökande psykologen tar fasta på är dock inte enskilda elevers beteenden och koncentrationssvårigheter. Psykologen förklarar sina egna svårigheter i gruppen på annat sätt. " Psykologen har själv svårt att hänga med i vad pedagogen förklarar på grund av *den stora oron i gruppen.* " Här finns en förskjutning i beskrivningen av vad som sker. Från fokus på " pojkar med koncentrationssvårigheter " till någonting som tycks ha mer med gruppen än med enskilda elever att göra. Eftersom den besökande psykologen snabbt får svårt att " hänga med i vad pedagogen förklarar " kan en alternativ beskrivning prövas. En sådan skulle kunna vara: i en grupp där pedagogerna saknar förmåga att hantera gruppen - som - helhet kommer pedagogernas oförmåga till uttryck i enskilda elevers handlingar. Uttrycket bärs därvid fram och gestaltas av ett antal barn som sägs ha " koncentrationssvårigheter. " Sannolikt har den besökande psykologen inte nämnvärda koncentrationssvårigheter i andra sammanhang. Förhållandena i gruppen ger upphov till de svårigheter att tänka som psykologen blir offer för. Psykologens upplevelse av att förlora förmågan att " hänga med " (tänka) utgör information om vad som tilldrar sig i en grupp där tänkandet förstörs. Att tänkandet undermineras drabbar inte endast psykologen. Det drabbar pedagogerna och det drabbar de barn som senare uttrycker förtvivlan och känslor av panik då de inte kan tänka.

2 Att förmågan att tänka kan bli underminerad i en grupp är ett i skolsammanhang sällan uppmärksammat fenomen. När svenska elever återkommande i internationella undersökningar (PIRLS och TIMMS) presterar sämre i ämnen där man måste kunna tänka koncentrerat lyfts andra förhållanden fram. Att lärarens oförmåga att förstå och hantera gruppfenomen skulle spela roll förs sällan eller aldrig på tal. Att många svenska studenter inte kan uttrycka sig i skrift är dokumenterat bl.a i artikeln " Åtta akademiker om studenternas bristande språkförmåga."(www.storyland.se). Att studenter saknar nödvändiga förkunskaper i matematik då de vill bedriva högre studier är dokumenterat vid Kungliga tekniska högskolan. Där kontrollerar man sedan 1997 de nyantagna studenternas matematikkunskaper. Då man jämför kunskapsläget 1997 med 2007 ser man en avsevärd försämring inom alla typer av beräkningar. (DN 6 mars 2013) I Stockholm talar man om ett " Mattefiasko " (DN 7 mars 2013). Alltför sällan talas om grupper i skolan där eleverna till följd av oro och stök

inte kan tänka. När det i pressen talas om stim och stök i skolklasser är det inte ovanligt att tonen är raljant. Personer som påtalar att ett oroligt klassrumsklimat kan skada barns känslomässiga utveckling och inlärningsmöjligheter förutsätts inte sällan vara någon slags bakåtsträvare.

3 Pedagogen försöker "lugnt och varsamt" återföra eleverna till sina platser medan psykologen "får ont i huvudet". Vad innebär det att i en stökig och destruktiv grupp "få ont i huvudet?" Gissningsvis rinner psykologens huvudvärk upp ur ett antal källflöden. Några av dessa är:

* Psykologen blir indragen i ett dysfunktionellt system, vilket alltid är smärtsamt. Psykologen ansätts därvid av samma känslor av förtvivlan och maktlöshet som redan drabbat pedagogerna samt alla barnen. De enskilda barn som i sammanhanget skriker och bråkar mest är inte fria från de symptom som psykologen upplever i sig själv. Kanske skriker och stökar de bråkiga barnen av smärta? Varför skulle de annars skrika och bråka?

* Psykologen drabbas av den oförmåga att tänka klart som lite längre fram i artikeln uttrycks av pojken som ropar "Tyst, jag kan inte tänka!"

* Psykologen ingår tillfälligt i en verksamhet där barn misshandlas. Framför ögonen på tre vuxna tvingas ett barn att vara den som kraftfullt skall säga ifrån "Tyst, jag kan inte tänka!" De två pedagogerna söker "lugnt och varsamt" återföra barn till sina platser. Att i det läget behålla rollen som observatör är sannolikt påfrestande. Om pedagogerna gått runt och örfilat barnen hade psykologen knappast valt att upprätthålla observatörsrollen. I en situation där barn får sitt tänkande - om än tillfälligt - förstört ter det sig dock som möjligt att fortsätta observera. Psykologen plågas sannolikt av det hon upplever. Det pris hon betalar är smärta i huvudet, den kroppsdel till vilken tankeverksamheten är förlagd. "Tyst jag kan inte tänka / Tyst jag har ont i huvudet!" Två varianter på samma tema.

4 "Tyst! Jag kan inte tänka!" Det är ingen slump att hjältar i många berättelser kännetecknas av utvecklad förmåga att tänka. Odysseus tar sig igenom ett otal livshotande situationer med hjälp av tankeförmågan. Sagor innehåller inte sällan berättelser om personer som med list och tankekraft hanterar farliga situation. Sherlock Holmes och andra hjältar i detektivernas värld överlever och har framgång på grund av förmåga att tänka. I Goldings "Flugornas Herre" kommer katastrofen allt närmare i takt med att barnen dras in i en grupprocess där förmågan att tänka destrueras. Yngre barn är utlämnade åt vuxnas förmåga att tänka. När barn tvingas upptäcka att den vuxne inte förmår tänka klart uppstår panik i barnet. Paniken har två källor. Den ena orsaken till barnets panik är upplevelsen av att själv inte kunna tänka. Den andra delen av paniken är

barnets upplevelse av att ingen av de vuxna i rummet kan tillhandahålla skydd. När barnet ropar " Tyst jag kan inte tänka !" ropar det i skräck. Skräcken är ingen småskalig skräck. Det är ren dödsskräck. Skräcken rör den för barnet oartikulerbara känslan av att " om mitt tänkande förstörs kan mitt liv vara hotat."

5 Det som beskrivs är en situation där en mängd barn tvingas stå ut med misshandel som de utsätts för av några barn. Det hela pågår sannolikt dag efter dag, månad efter månad och i värsta fall år efter år. Alltihop blir extra giftigt då - som i det beskrivna fallet - barnen tvingas uppleva de vuxnas oförmåga och maktlöshet inför det som pågår.

6 - 8 Psykologerna får veta att den förfärliga situationen är alldaglig och det som sker händer ofta. Somliga barn rapporterar somatiska besvär. Huvudvärk är den plåga som nämns, men vi kan gissa att det finns andra. Magont, muskelspänningar, koncentrationssvårigheter, känslor av uppgivenhet och meningslöshet samt sömnsvårigheter torde ingå i symtombilderna. Att somliga barn drar sig inåt och blir mindre aktiva i undervisningssituationen borde vara lika alarmerande som att några skriker och skrånar. I klassrummet krattas manegen och om en stund skall den ledsne clownen göra entré. Den efterhand alltmer utvecklade depressionen kan iaktas i form av sorgliga och ömkansvärda åtbörder. Raseri, vanmakt och nedstämdhet samsas i samma kropp. Vem som är mest illa ute, barnen eller personalen är inte alltid lätt att veta.

9 - 10

Barnens familjer nämns. Dock inte i samband med arbete om görs i skolan utan i samband med arbete som psykologerna gör, osagt var. Den depressivt och destruktivt / självdestruktivt orienterade gruppen leds av pedagoger och skolledare vilka beskrivs som " kompetenta". Kan det bli så mycket värre?

11 " *Personal vänjer sig sakta vid en allt sämre arbetsmiljö.* " Den som säger så här blir ofta motsagd. Jag vet, eftersom jag ibland uttryckt mig på likartat generaliserande sätt. Det brukar därvid rätt omedelbart anmäla sig någon som upprört säger " Jag har arbetat i skolan i femton år och känner inte igen det du beskriver. Vad är meningen med att tillhandahålla den här sortens svartmålningar?"

I syfte att bli lite mer nyanserad rörande vad som händer i skolor har jag gjort två saker. Jag har konstruerat en " larmspiral " där personal kan undersöka vad man känner igen från den egna tjänstgöringen. Utifrån " larmspiralen " har jag konstruerat det jag kallar " problemstruten ". Genom att använda de båda verktygen kan man prata mer konkret om vad som sker i den egna skolenheten. Man slipper därvid ifrån improduktiva påståendena om " svartmålning. "

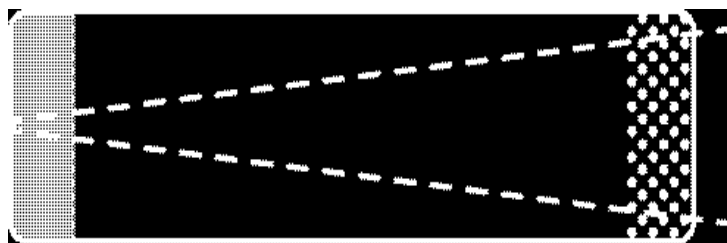
Larmspiralen " och " Problemstruten " är framtagna för att användas vid arbete i högstadiskolor.

LARMSPIRALEN

Utan att man i skolenheten lyckas göra någonting åt utvecklingen förekommer så småningom allt mer av:

- 1 Grovt språk. 2 Sen ankomst. 3 Olovlig frånvaro. 4 Fniss eller suckar när någon yttrar sig i klassrummet. 5 Förklenande kommentarer rörande kläder, utseende eller prestationer. 6 Återkommande gliringar och sårande tilltalsord i klassrummet. 7 Elever vistas i skolans korridorer i stället för att gå till lektioner. 8 Förtal. 9 Utfrysning. 10 Snatteri. 11 Glaskross, sönderslagna toaletter, förstörda möbler i skolans lokaler under pågående skoldag. 12 Verbala sexuella trakasserier eller intensivt stirrande eller gloende. 13 Tafsande eller oönskad beröring. 14 Hot. 15 Ringa misshandel - kräver ej läkarbesök. 16 Utlösande av brandlarm utan att det förekommer brand i lokalen. 17 Personrån - elever rånar elever. 18 Personrån - främmande tränger in i skolan och rånar elever. 19 Grov stöld - stöld där någon form av inbrott förekommer. 20 Beskyddarverksamhet så kallad " bötning ". 21 Försäljning av alkohol eller droger. 22 Hatbrott. 23 Anläggande av brand under pågående skoldag. 24 Kriminalitet i gäng där samma gäng är aktivt på två eller flera områden. 25 Hot med tillhygge eller vapen. 26 Försäljning av stöldgods eller försäljning av droger. 27 Grov misshandel - kräver besök hos läkare. 28 Anläggande av brand där attack på larmanordningar förekommer eller brand anläggs på flera ställen samtidigt. 29 Försök till våldtäkt. 30 Frihetsberövande. 31 Återkommande misshandel av samma offer. 32 Våldtäkt. 33 Upplopp - skolan invaderas av våldsamma gäng som skingras av polis.

PROBLEMSTRUTEN

Rektangeln förutsätts innehålla Sveriges samtliga skolor. Till vänster finns ett småprickigt fält som tänkes rymma landets mest välfungerande skolenheter. Där förekommer sällan sådant som finns i " Larmspiralen." Till höger finns ett grovprickigt fält. Där förekommer dagligen mycket av det som finns i "Larmspiralen." Varje skolenhet kan beskrivas i termer av sin plats i den inskrivna struten.

Det som borde ha sagts av de tjugotre psykologerna är någonting i stil med " I alltför många skolor och förskolor vänjer sig personal sakta ..." Vi skulle därefter kunna börja ta reda på hur många skolor och förskolor som enligt angivna kriterier har " en sämre arbetsmiljö." Vi skulle också kunna få veta vilka skolenheter som vid ett givet tillfälle har en arbetsmiljö som för både personal och elever är direkt destruktiv. Vi skulle då kunna sätta in lämpliga insatser riktade till de skolor som behöver mest hjälp. När det gäller skolor med stora svårigheter tror jag generellt inte att det i första hand är mer personal man behöver. Man behöver framförallt utveckla sitt sätt att arbeta och man behöver ibland en ledning som är kunnig och kraftfull nog att bidra till utvecklandet av en ny kultur bland skolpersonalen. (se artikeln " Skolan som slutade larva " www.storyland.se)

12 Att skolmiljön är så illa utformad att den enligt tjugotre psykologer " fungerar nedbrytande på både vuxna och barn " är ett tungt påstående. Det finns egentligen bara två sätt att förhålla sig till det som sägs. Man kan ta påståendet på allvar, varvid politiker i ansvarig ställning tillsätter en grupp som undersöker i vilken utsträckning det verkligen är så illa som psykologerna säger. Eller man kan från politiskt håll ignorera psykologerna. Om politikerna bestämmer sig för att ignorera, vilket man tycks ha gjort i det här fallet, så måste vi fråga oss vad vi egentligen skall ha psykologernas fackkunskap till. OECD har i mars 2013 framhållit att den svenska skolans elevvård är alldeles för klen bemannad. I Sverige har vi cirka 2 000 elever per psykologtjänst. Det är med OECD:s mått mätt en klen bemanning och man uppmanar Sverige att bygga ut elevvården. Hur det än görs med den saken så är en grundläggande fråga den fråga som handlar om hur vi ser på psykologernas yrkeskompetens. Om vi egentligen inte sätter värde på den - vilket det här fallet tycks indikera - så lär det ta tid innan vi får fler psykologer i skolan. Också fortsättningsvis kommer ett antal lärare att slitas ner, det blir allt svårare att rekrytera skickliga studenter till lärarutbildningar och allt fler elever kommer att få delegerat till sig uppdraget att ropa " Tyst, jag kan inte tänka!" Att det i ett antal skolor kan vara svårt att tänka under lektionerna är sannolikt en bidragande orsak till den omfattande flytten till skolor som har gott rykte. I skolor med gott rykte förutsätts det vara möjligt att tänka under lektionerna. I skoldebatten beskrivs den här flytten som ett problem. Man talar om segregering. Självfallet är det fråga om segregering. Men segregeringen gäller kanske inte i första hand etnicitet och klasstillhörighet? Segregeringen gäller kanske mest att de som vill kunna tänka i skolan drar sig undan eller stöts ut. Vad gäller nya tjänster till skolan är jag inte säker på att det alltid behövs mer lärarpersonal, även om det finns ett antal tunga områden där lärarbesättningen säkert kan behöva stärkas rätt avsevärt. När det gäller skolpsykologerna tror jag dock att vi behöver förstärkning över hela linjen. Lärare har i allmänhet klen psykologisk kunskap. De kan ha praktisk erfarenhet av att arbeta med grupper, men de saknar i allmänhet språk för att tala om vad

som sker i grupper och organisationer. De är i bästa fall empatiska och erfarna vad gäller barngrupper. De är dock i allmänhet illa rustade vad gäller självsyn och allmänpsykologisk kunskap. Många av dem blir lätt handlingsförlamade när klimatet på arbetsplatsen blir ångestväckande. Här skulle behövas ett avsevärt tillskott av kunskaper och stöd. Psykologer behövs i skolan i hög grad för att hjälpa personal att förstå vad som sker med dem själva, med barn som personer, med grupper av barn, med grupper av samarbetande personal och med skolenheten som helhet under en ledare som man påfallande ofta säger sig sakna förtroende för. Skolpsykologer tycks i dag i hög grad syssla med utredningar av enskilda elever. Personalstödande arbete och behandlingsarbete förefaller ofta komma i andra eller tredje hand. Grundfrågan är faktiskt - till vad skall vi ha psykologernas yrkeskompetens? Vill vi höra vad de har att säga eller vill vi mest ha dem till att utreda enskilda barn som påstås vara upphovet till olika sorters eländen i sammanhang där de på egna och andras vägnar presenterar sin och andras smärta med skrikiga röster och vilda och skrämmande åtbörder.

13 Ett element i den stressade lärarens situation är den rädsla som kan utlösas i barngruppen och i gruppen av medarbetare och inte minst inför skolledning och föräldrar. Rädsla, innan den övergår i handlingsförlamande skräck, tenderar att leda till att vi drar tillbaka de känslspröt med vilka vi avläser det som sker i omgivningen. När vi är rädda blir många av oss slutna i oss själva. Vi tar inte in det som sker i omgivningen på vanligt sätt. I rädsla har många av oss en tendens att missförstå, vantolka, höra fel och bli känslomässigt stumma. Vi tar inte in och vi kan inte uttrycka det vi kan ta in och uttrycka i vanliga fall. När vi ofta befinner oss i den här sortens situationer tenderar vi att ständigt vara på vår vakt. Vi väntar oss mer och mer av elände. På fritiden kopplar vi inte av utan ältar upplevda oförrätter och frågor rörande om " Jag gjorde rätt eller fel..? " och " Hur blir det i morgon..? " eller " Hur blir det nu när jag möter henne nästa gång?" Ur rädsledriven inre aktivitet kan så småningom växa fram ett känsloläge där vi upplever att vi inte orkar ta till oss mer av sådant som är känslomässigt belastande. I den situationen blir vi, som de tjugotre psykologerna framhåller, allt mindre kapabla att vara toleranta, tålmodiga och empatiska.

14 En känslomässigt öppen och kapabel lärare är villig att möta eleverna utan skygglappar. Läraren orkar med att inte bara se utan också känna hur det kan vara att vara det barn som sitter i bänken. Lärarens förmåga att känna vad det innebär att vara barn i klassrummet är en grundläggande förmåga. Utan känsliga lärare blir klassrummet en plats där allt kan hända, och i värsta fall händer det som på inga villkor får hända. Till ett barn delegeras omedvetet och följaktligen oartikulerat uppgiften att ropa " Tyst, jag kan inte tänka!" Min fantasi om vad som sker i det beskrivna klassrummet är att de två pedagogerna dragit sig tillbaka inom sig själva. De orkar inte med att känna hur det känns. Om de vågade känna vad de egentligen känner skulle de bli till vulkaner i ständigt

utbrott. Utbrottet har dock delegerats till en elev. Ur eleven väljer den svavelmättade röken. Pedagogerna tycks ha tappat förmåga att vara meningsfullt aktiva." *Pedagogen försöker lugnt och varsamt återföra dem till sina platser, men hinner helt klart inte med innan det rör sig någon annanstans istället.*" Då jag arbetade som lärare på behandlingsinstitutioner var jag ständigt i situationer där jag kände mig maktlös, värdelös, hopplös, inkompetent och rasande. Jag tror att det är vad de här pedagogerna också känner. Därtill tvingas de visa upp sitt elände för den observerande psykologen, vilken svarar på förtroendet bland annat genom att påstå att de två pedagogerna är "kompetenta." Det är ett förbryllande påstående eftersom det som beskrivs är att pedagogerna inte alls är kompetenta. Tvärtom beskrivs en situation som pedagogerna uppenbart inte är utbildade för att klara av, inte har erfarenhet av att ha klarat av tidigare och inte vet hur de ska förhålla sig till. När jag i min roll som speciallärare på behandlingsinstitution hamnade i en likartad situation bad jag elevernas föräldrar om hjälp och föräldrarna kom till klassrummet, satt på en stol och tittade på arbetet. Det räckte långt. Med föräldrarnas mandat i ryggen blev undervisningssituationen påtagligt mycket mer hanterbar. Och det var viktigt att det blev så. Mina fjortonåriga elever kunde i en del fall inte klockan, kunde inte multiplicera tretton med tre och få det till trettionio och somliga av dem läste och förstod text som åttaåringar.

15 Vad gäller *brist* framhåller de tjugotre psykologerna brister som kan åtgärdas av politiker, brister som rör tid, personal, lokaler och materiel. Psykologerna undviker att framhålla sådana brister som skulle kunna avhjälpas inte av politiker utan av psykologer. Psykologer skulle kunna lära ut grunderna i fungerande föräldrabete och stödja skolpersonal på ett kraftfullare sätt än vad som sker idag. (Och så var vi tillbaka vid resursfrågan - märk - vid resurser som rör skolpsykologer, inte lärarpersonal.)

Under de tio år som jag arbetade med yngre tonåringar på behandlingsinstitution kunde jag uppleva att både det ena och det andra saknades. För att göra min arbetssituation hanterbar krävde jag att mina elevers föräldrar skulle åta sig att viss tid vara närvarande i klassrummet. Resultatet av föräldrarnas inte särskilt omfattande närvaro var påfallande. När jag i början av 1980-talet regelbundet gav seminarier på lärarhögskolan i Mölndal berättade jag om mitt arbete med mina elevers föräldrar. Jag fick då regelmässigt veta att någonting liknande kunde de blivande speciallärarna inte göra i sina hemkommuner. Däremot tyckte man om att prata om brist på tid, dåliga lokaler, usel materiel och personalbrist. Det framhölls ständigt att lärarna själva inte var särskilt intresserade av att utveckla sitt arbete eller prova någonting nytt. Däremot ville man långrandigt och innehållslöst kverulera över att det fanns på tok för lite personal. När videokamerorna började komma föreslog jag att lärare i utbildningssyfte skulle videofilma sina lektioner. Jag tillhandahöll en analysmodell med vars hjälp man

skulle kunna prata om hur arbetet i klassrummet skulle kunna förstås och hur det skulle kunna utvecklas. Jag fick då veta att för det första fanns det inga kameror och för det andra fanns det inga lärare som skulle vilja delta i den sortens verksamhet. Däremot vore det bra med mer personal...

16 Påståendet rörande föräldrarna och vad de står ut med är värt att undersöka. På vilket sätt hanterar lärare att skolan behöver föräldrarnas hjälp? Bland de elever jag mötte under min tid som speciallärare hade jag ett antal vars föräldrar var sjukskriva. Dessa hade inga praktiska svårigheter vad gällde att delta i skolarbetet. De hinder som fanns var av emotionell natur. Hindren kunde så gott som undantagslöst hanteras. Också här har jag en besvärande erfarenhet från min tid som seminarieledare på speciallärarutbildningen vid lärarhögskolan i Mölndal. Det var uppenbart att lärarna i allmänhet inte ville ha elevers föräldrar i klassrummet under pågående skoldag. Den genomgående och återkommande modellen för att bjuda elevers föräldrar till besök i klassrummet var en trubbig variant på temat " jag bjuder dig med armbågen och hoppas du begriper att du inte är välkommen. " Man brukade säga till föräldrarna " Du är alltid välkommen, men ring först. " Det här var före mobilerna och att få tag i en lärare under pågående skoldag var ofta omöjligt. Själv brukade jag säga " Jag klarar inte mitt jobb om jag inte får hjälp..." Få föräldrar ville lämna mig i sticket. Jag fick den hjälp jag behövde och eleverna fick en bra undervisningssituation.

17 - 19 " *Därför. tror vi, fortsätter vi i samhället att undvika att påtala barnens situation i förskola och skola.* " Min erfarenhet är att det i skolans värld finns en cementerad tystnadens kultur. Lärare är rädda för att anmäla missförhållanden i skolan. Trots meddelarskydd vill man ogärna säga någonting kritiskt om den egna skolenheten. Särskilt vill man undvika att vända sig till pressen. Det är därför extra viktigt att andra aktörer berättar vad de ser. Inte sällan kommer det mer eller mindre välformulerade påbudet om " tystnad " från administrativa nivåer ovanför läraren. I Akallaskolan utanför Stockholm hade man 2008 under en tvåmånadersperiod inalles 87 (åttiosju) brandincidenter under pågående skoldag. Den rektor man då hade påbjöd tystnad. Först när en brand blir så allvarlig att den hotar att ödelägga skolan tillkallas brandkåren. Med en ny rektor har problemet med de ständiga brandincidenterna försvunnit (se " Skolan som slutade larva." / Storyland.se). Inom Stockholms utbildningsförvaltning hemlighåller man för närvarande en utredning som genomförts av ett brandbefäl och en riskanalytiker vid Storstockholms Brandförsvaret. Utredningen har 2011 i muntlig form presenterats för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Inom utbildningsförvaltningen påstår olika tjänstemän omväxlande att det inte finns (!) någon sådan här utredning, alternativt att utredningen visserligen finns, men att den ännu inte är bearbetad för publicering. Utredningen var färdig och föredrogs vid MSB för två

år sedan. På Stockholms utbildningsförvaltning hemlighåller man resultatet. Man låter bli att diarieföra i syfte att slippa få rapporten klassad som offentlig handling. Ryktesvägen har framkommit att utredningen omfattar drygt 150 sidor och att den bygger på ett omfattande material där skolpersonal intervjuats. Det som - ryktesvis - sägs i den undanstoppade rapporten är att det i vissa skolor sätts eld på blommor, gardiner, böcker och kläder "stup i kvarten" under pågående skoldag. I stället för att offentliggöra en viktig rapport gömmer man undan den och med stöd av en gigantisk informationsbudget annonserar utbildningsförvaltningen om att Stockholm har skolor i "Världsklass."

20 - 21 Att barn i skolan skulle kompenseras för besvärliga hemförhållanden har varit en bärande tanke i efterkrigstidens skolreformer. Det är då en självklarhet att den tilltänkt kompenserande miljön faktiskt är kompenserande och inte ett inferno där de vuxna ledarna / lärarna är lika maktlösa som de mest maktlösa bland barnen. Frågan är vad som krävs av grundutbildning, vidareutbildning, lärarstöd och nya personalresurser för att den önskvärda kompensationen skall kunna åstadkommas.

22 - 23 Problem skjuts ofta nedåt. Syndbocken är påfallande ofta en pojke eller flicka med svåra hemförhållanden. Det blir dock besvärligt när den enda medicin som föreskrivs är mer personal. Mer personal som arbetar på ett oinformerat, slentrianmässigt eller direkt felaktigt sätt gör inte saken bättre. Det som behövs är gott ledarskap, god utbildning och arbete under handledning. Det behövs också att de inblandade på alla nivåer förmår samverka. I min erfarenhet är bristerna på samverkansnivåerna avsevärda. I skolenheter med stor återkommande destruktivitet på olika områden är man påfallande intresserad av att söka finna gärningspersoner. Det är bra att man får fatt i den som håller i tändstickan. Det kan dock bli besvärligt om det är den dominerande ambitionen. Rätt sällan ser man eländet i skolan som incitament till förändring av organisatoriska strukturer och arbetssätt. Åtgärder riktas ofta mot lägsta möjliga nivå. Problemet görs till ett fenomen på individnivå. Ibland - som i de tjugotre psykologernas artikel - vänder man på kuttingen och tycker sig se att syndabockarna inte finns längst ner utan högst upp. Det är då fråga om en parallellitet i tänkandet där i princip samma resultat erhålles. Högst upp eller längst ner, det tycks kunna vara detsamma. Besvärande nog finns det ytterligare ett dussin nivåer som också måste bringas att samarbeta. Vid arbete med skolbrand anlagd under dagtid och annan destruktivitet urskiljer jag följande nivåer:

Nivå 14	Ministrar och berörda departementet.
Nivå 13	Kommunal utbildningsförvaltning.
Nivå 12	Räddningstjänst
Nivå 11	Polis

Nivå 10	Psykisk barn - och ungdomsvård (BUP)
Nivå 9	Sociala myndigheter och socialtjänst
Nivå 8	Elevers föräldrar.
Nivå 7	Sociala nätverk i närområdet.
Nivå 6	De som ansvarar för skolfastigheten.
Nivå 5	Skolpsykolog, skolkurator, skolsköterska och skolläkare.
Nivå 4	Skolledning.
Nivå 3	Personal i skolenheten - utom skolledningen.
Nivå 2	Det fåtal elever som applåderar brandlarmet men aldrig själva skulle anlägga brand.
Nivå 1	Två eller tre pådrivande kamrater nära syndabocken.
Nivå 0	Den identifierade brandanläggaren - syndabocken.

Att hårt fokusera på brandanläggaren eller ministern menar jag är tämligen fruktlöst. De femton nivåerna tänkes samverka. I samverkan skapar man skolor som ibland är välfungerande inrättningar där barn och personal kan växa. Ibland skapar man tillsammans något som bäst kan beskrivas som förgårdar till helvetet. Att någon i en sådan verksamhet tar fram en tändsticka och - omedvetet och oartikulerat - försöker sätta eld på allt ihop är kanske inte så konstigt.

24 " ...i samarbete med hemmen. "

Just det. Se ovan.

25 - 26 Att sätta fokus på enskilda barn är skolans specialitet. Det finns en lång tradition på området. När jag gick i realskolan i slutet av femtiotalet tvingades ett antal elever sluta skolan varje läsår. De " höll inte måttet. " I dag skulle vi med all rätt säga att skolan inte höll måttet. Besvärande nog håller delar av dagens skola inte heller måttet. Problematiken ser annorlunda ut, men är densamma. Skolororganisationens misslyckanden kläs i individualiserande termer. Man fokuserar på elever med " koncentrationssvårigheter " i stället för att undersöka på vilket sätt den enskilda skolenheten har organiserat sig så att man missar sina mål och tvingas diagnosticera barn. Vissa skolor klarar sitt uppdrag bra, andra mindre bra. I en del fall är elevunderlaget sådant att många elever är studieinriktade. I andra fall har man många elever från hem med klen studietradition, men man klarar skoluppgiften bra i alla fall. Vad beror det på att vissa skolor ständigt har slagsida och alltid är nära att haverera medan andra kan hålla en rak kurs och nå målet?

27 Den havererade skolan är (se problemstruten ovan) en generator med vilken man reproducerar ett negativt socialt arv. En framåtsyftande problemdefinition måste vara sådan att vi inte hamnar i ett ändlöst diagnosticerande av enskilda barn.

AVSLUTANDE KOMMENTAR

Psykologernas upprop tillställdes samtliga partiexpeditioner och ett stort antal kommunpolitiker. Så vitt jag vet fick psykologerna inte ett enda svar. Än mindre visades något aktivt intresse vad gäller att i större omfattning undersöka och beskriva de missförhållanden som psykologerna pekar på. En del av svarslösheten får skrivas på politikernas trötthetskonto. Politikerna mäktar inte med att medborgare oombedda kommer med synpunkter och erfarenheter. Det är förfärligt, men jag kan inte annars förstå det magnifika ointresset. Möjligen blir ointresset en smula större eftersom psykologerna i sitt upprop har ett tämligen odynamiskt förhållningssätt.

Ett dynamiskt förhållningssätt innebär att skeenden inom ramen för en organisation undersöks på relevanta nivåer. Vad som sker på olika nivåer i organisationen förutsätts samverka. (se listan med femton nivåer ovan) De tjugotre psykologerna har en på det hela icke - dynamisk ansats. De tycks urskilja ett antal syndabocker. Syndabockarna finner man på politisk och kanske hög administrativ nivå. Man skapar med den sortens analys en parallellprocess till skolans urskiljande av att all problematik kan föras ner till ett antal barn med " koncentrationssvårigheter. " Skolans odynamiska sätt att hantera sin problematik speglas i psykologernas förklaringsförsök. I stället för att söka syndabocken i botten letar man på toppen.

Dock - att politiker inte svarar på det upprop som psykologerna kommer med är graverande. Själv gjorde jag för två år sedan en s k " orosanmälan " till socialborgarrådet i Stockholm. Min oro rörde brandanläggelse i stadens skolor. Till svar fick jag ett meddelande om att min anmälan förts över till Utbildningsförvaltningen, samma förvaltning som mörklagt rapporten rörande brandincidenter under pågående skoldag. Jag kunde lika gärna ha gått in min garderob och talat till mina undanhängda kostymer. Vad en orosanmälan generellt leder till vore intressant att veta. För det kan väl inte vara så att en orosanmälan framförallt blir ett diariefört papper i en pärm? Vilket tycks vara vad som skett med de tjugotre psykologernas upprop.

Att tjugotre psykologer slår larm om förfärligheter de sett i skolans värld är utmärkt. Att lärare sällan ger konkreta beskrivningar av hur det går till i klassrummet när det är som värst är illavarslande. Att barn i skolan skall fara illa är oacceptabelt. För att nå fram till politikerna - på kommunal nivå och på riksnivå - krävs en annan ansats än den som de tjugotre psykologerna har. En mer dynamisk och mindre syndabocksriktad problemdefinition är sannolikt nödvändig. Besvärligheterna kan inte lokalisera till botten eller toppen av den organisatoriska pyramiden. Besvärligheterna återfinns i hela systemet. I hela systemet finns också möjligheterna till lösning.

